

MUNDARIJA

Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal

MUASSISLAR: Beruniy tuman hokimligi

“Tafakkur-tamaddun” OOO

“Beruniy avlodlari” jamoat fondi

HAMKORLARIMIZ:

O‘zRFA Qoraqalpog‘iston bo‘limi

Qoraqalpoq davlat universiteti

Urganch davlat universiteti

Xorazm Ma'mun akademiyasi

TAHRIR HAY'ATI:

BOSH MUHARRIR:

Munavvara QURBONBOYEVA

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Anvar ALLAMBERGENOV

Akmal SAIDOV, y.f.d., prof., akad.

Qahramon QURONBOYEV, s.f.d., prof.

Almagul BAYRIYEVA, s.f.d., (DSc)

Zabixulla SAIPOV, s.f.n., (PhD)

Zuhra REYMOVA, y.f.d., (DSc)

Karlig'ash UMAROVA, y.f.d., (DSc)

Anvar ABDULLAYEV, t.f.f.d., dots.

Gavhar DURDIYEVA, arx.f.d., prof.

Makset KARLIBAYEV, t.f.d., k.i.x.

O'tkir ABDULLAYEV, t.f.d., (DSc)

Kozimbek TUXTABEKOV, t.f.d., (PhD)

Umid BEKMUHAMMAD, t.f.d., (PhD)

Baxtiyor KARIMOV, fal.f.d., prof.

Marat NIYOZIMBETOV, fal.f.d.

Alima BERDIMURODOVA, fal.f.d.

Shohida SODIQOVA, sots.f.d.

Abdug'ani XOLBEKOV, sots.f.d.

Sobir XODJAYEV, sots.f.d., (PhD)

Zarifboy DO'SIMOV, fil.f.d., prof.

Olmos ULVIY, f.f.d., prof.

Doniyor YULDASHEV, fil.f.d. (DSc)

Vahob RAHMONOV, f.f.n., dots.

Qozoqboy YO'LDOSHEV, p.f.d., prof.

Safo MATJONOV, p.f.d., prof.

Qaxramon IBADULLAYEV, p.f.d., (DSc)

Masharib ABDULLAYEV, s.f.f.d., (PhD), k.i.x.

Anvar ISMOILOV, s.f.f.d., (PhD), k.i.x.

G'ayrat MAMBETKADIROV, s.f.d.

Svetlana MAMBETULLAYEVA, b.f.d., prof.

Otanazar RAHIMOV, b.f.n. ped.f.d., prof.

Umarbek ABDURAHIMOV, b.f.f.d. (PhD)

Nuraddin RO'ZIBOYEV, q.x.f.d.

Ne'matullo XUDAYBERGANOV, q.x.f.d., (PhD)

Zokir RAJABOV, q.x.f.d., (PhD), k.i.x.

Roza XOJAMURATOVA, g.f.d.

Sattorbergan AVEZOV, g.f.n., dots.

Keunimjay ALLANAZAROV, g.f.n., dots.

Furqat RAJABOV, g.f.d., dots.

Nargis ATABAYEVA, psixol.f.d., (DSc)

Dilafuz QARSHIYEVA, psixol.f.d., (DSc)

Dilbar URAZBAYEVA, psixol.f.d., (DSc)

Mels QOBULOV, tib.f.d., prof.

Bozorboy ORAZALIYEV, t.f.n.

Davlatyor BOLTAYEV, t.f.n., dots.

PEDAGOGIKA

Sunnatillo RAXMONOV. Jaloliddin Rumiy ilmiy merosining pedagogik ahamiyati.....3

FALSAFA

Равшанхон НАСРУЛЛАЕВ. Глобаллашув даврида ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг ижтимоий-фалсафий масалалари.....14

Shahnoza TURSUNOVA. Axborot makonining globallashuvida g'arb mediaindustriyasining rivoji.....23

Фарҳод РАХМАНКУЛОВ. Миллий ўзликни англаш – маънавий юксалишнинг пойдевори.....40

Ro'zi KOMILOV. Oila mustahkamligida nikohning ahamiyati va marosimlarning axloqiy-estetik mohiyati.....84

Umida NURMATOVA. Mutolaa jarayonining inson bilish faoliyatidagi o'rni va ahamiyati.....104

Шухрат БОЗОРОВ. Аҳмад Донишнинг “Наводир ул-вақое” асарида инсон қадри ҳамда инсонпарварлик масалаларининг ёритилиши.....108

Xurshida BOBOQULOVA. Zardushtiylik merosi “Avesto”ning insoniyat tafakkuri tarixidagi rivoji.....112

Ravshan USANOV, Shavkat XAMZAYEV. Aksilzo'ravonlik falsafasi va axloq.....115

Naimjon HOJIQULOV. Jamiyat muhitida o'g'il bola tarbiyasining asosiy yo'nalishlari va o'zgarishlar tendensiyasi.....135

Раҳим МИНГБАЕВ. Халқаро экологик муносабатларни ривожлантиришдаги толерантлик, муроса ва ҳамкорлик тамойилларининг ўрни ва роли.....139

Шоира КУБАЕВА. Ўйин онтогенезиси: биологик функциялари ва ижтимоий-маданий моҳияти.....149

Jaхongir ISKANDAROV. Ichki ishlar xodimlarida intuitiv bilishni shakllantirishning ijtimoiy-madaniy jihatlar.....154

Зарина ЭГАМБЕРДИЕВА. Идеи толерантности в восточной философии.....161

Fazliddin BERDIYEV. Ijtimoiy tartib kategoriyasining ilmiy-nazariy asoslari.....190

Nutfullo TESHAYEV. Mustaqillik davrida fuqarolik jamiyati shakllanishining mafkuraviy tamoyillarining uslubiy va ilmiy-falsafiy asoslari.....205

Гуландом ЮНУСОВА, Муаттар КАДИРОВА. Значение моральной красоты в совершенствовании человека в толковании Абдулкадира Гийлани.....210

Мустафо БОЗОРОВ. Глобаллашув даврида миграция жараёни муаммолари.....215

Мартаба МЕЛИКОВА. Проблемы антропологии в духовном наследии Алишера Навои.....220

Parvina BEGBUDIEVA. Modern teaching methods at Russian schools in the second half of the XIXth and early XXth centuries.....224

SAN'ATSHUNOSLIK

Муниса МАВРУЛОВА. Соғлом эҳтиёж – кучли маънавият асоси.....18

TARIX

Kamoliddin TUXTAYEV, Rufat BEGIMOV. O'zbekiston Konstitutsiyasi yaratilish tarixi.....8

Ismoil NURMETOV. XX asrning 20-30-yillarida Xorazm vohasida prokuratura organlari faoliyati.....26

Раҳим ШЕРНИЯЗОВ. Сўнги ўрта асрларда Қўйи Амударё ҳудудларида кечган этник жараёнларда туркманларнинг ўрни.....29

Дилбар КОСЫМБЕТОВА. Латинизация в Каракалпакстане (1928 - 1940).....36

Dilshod RO'ZIBOYEV. Chorvachilik sohasi: muammo va yutuqlar (“Nishon” naschilik zavodi misolida).....49

Ойбек ИСАЕВ. XX асрнинг 20-30 йилларида Сурхон воҳасида жамоалаштириш сиёсати ҳамда қулоқ ҳўжаликларининг аҳволи.....56

Umidulla ISAROV. Bronza davrida O'rta Osiyoning ko'chmanchi chorvador aholisi hayotida yuz bergan ijtimoiy-migratsion jarayonlarga doir mulohazalar.....61

Sardor NURMETOV. O'zbekiston tarixiy-geografik hududlarida bronza davri xo'jalik-madaniy munosabatlarining rivojlanishi.....68

Mavzuna MUXIDDINOVA. Amir Shohmurodning Buxoro amirligi tarixidagi o'rni va ahamiyati.....71

Умаржон ХЎЖАМУРАТОВ. Қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларини етиштиришда фермер ҳўжаликларининг тутган ўрни.....79

Muyassar HAKIMOVA. Surxon vohasi ayollarining front ortida ko'rsatgan jasoratlari.....90

Go'zal MARDIYEVA. O'zbekistonda Sovet ta'lim tizimi va xotin-qizlar XX asr dastlabki yillarida.....132

Manzura ABDURAIMOVA. Mang'itlar sulolasi davrida oltin qazib olish hududlarining joylashuvi.....157

Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ. Ўзбекистон ички ишлар органларида хотин-қизлар билан ишлаш фаолияти.....165

Azad VAISOV. Mustaqillik yillarida Xorazm viloyati iqtisodiy salohiyatining rivojlanish tarixidan.....169

Шерали АЛЛАБЕРГАНОВ, Фирюза ЖУМАНИЯЗОВА. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразмда алоқа тизимида фаолият юритган ходимлар.....172

Зулхандияр ҚЫДЫРНИЯЗОВ. Музейное дело в Каракалпакстане как объект исторического краеведения.....186

Дилфуза ИСМАИЛОВА. Деятельность традиционных школ Туркестана в конце XIX- начале XX веков.....196

Ҳамза ЖЎРАЕВ. Франциянинг Ўзбекистондаги иқтидорли болалар мактаб-интернати тарихи.....202

Shoira INDIAMINOVA. Buyuk ipak yo'lidagi Markaziy Sug'd davlatchiligining rivojlanish tarixiga oid manbalar tahlili.....228

4. Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. IV том. -Т.: Фан. 636 бет.

5. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик Тўртинчи том. Хазойин улмаоний, Наводир уш-шабоб “Фан” нашриёти, Т.: – 1989, 526 бет.

6. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик Бешинчи том. Хазойин улмаоний, Бадоеъ ул-васат “Фан” нашриёти, Т.: – 1990, 528 бет.

7. Қарақалпақ тилининг түсіндірме сөзлиги. 3 том. Нукус “Қарақалпақстан”, 1988. 336 бет.

8. Alisher Nawayi. Gʻazzeller. Nókis: Qaraqalpaqstan baspası, 2020-jıl, 80 bet.

9. Ш.Фозилова, Д.Султонова. Таржима мутахассислигига кириш. (Маърузалар матни) Самарканд – 2007, 46 бет.

TAMADDUN NURI

TARIX

UDK: 304.94 (575.146)(043.3)

ФРАНЦИЯНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИҚТИДОРЛИ БОЛАЛАР МАКТАБ-ИНТЕРНАТИ ТАРИХИ

Аннотация: Ушбу мақолада Бухоро вилояти Гиждувон тумани Гаждумак қишлоғида таъкил этилган иқтидорли болалар ихтисослашган мактаб-интернати, тарихи, моддий таъминоти, шу мактабни таъкил қилган марҳум Саид Раҳмоновнинг педагогик фаолияти илмий маълумотлар асосида ёритиб берилган.

Калим сўзлар: Гиждувон, мактаб-интернат, олимпиада, иқтидор, Франция, Швейцария, Версаль академияси, элчихона, билим, тафаккур, педагогик технология, интерфаол.

Аннотация: В данной статье на основе научных данных освещена школа-интернат для одаренных учащихся, ее история, материальное обеспечение, педагогическая деятельность покойного Саида Рахмонова, основателя этой школы, созданной в селе Гайдумак Гиждуванского района Бухарской области.

Ключевые слова: Гиждуван, школа-интернат, олимпиада, талант, Франция, Швейцария, Версальская академия, посольство, знания, мышление, педагогические технологии, интерактив.

Annotation: In this article, the boarding school for gifted students, its history, material support, the pedagogical activities of the late Said Rahmonov, who founded this school, established in Gajdumak village, Gijduvan district, Bukhara region, are covered based on scientific data.

Key words: Gijduvan, boarding school, Olympiad, talent, France, Switzerland, Versailles Academy, embassy, knowledge, thinking, pedagogical technology, interactive.

Кириш. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Асқад Мухторнинг бир сатри бор: “Туғилган гўдакни мўъжиза билинг, бола кутқариши мумкин дунёни”. Оламни кутқариш баландпарвозроқ эшитилса-да, бироқ унинг моҳиятида эзгуликнинг инсон қалбидаги ғалабасига ёруғ умид бор. Замон, юксак марраларни кўзлаган ҳар қандай миллат, халқ учун таълим ривожини ҳамиша ҳаёт-мамот масаласидир.

Ҳамза ЖЎРАЕВ,
Чирчиқ давлат
педагогика
университети,
тарих фанлари
бўйича фалсафа
доктори (PhD)

Истиқлол йилларида мамлакатимиз таълим тизимидаги туб ўзгаришларни Бухоро вилояти Ғиждувон туманидаги 62-ихтисослашган умумтаълим мактаб-интернати фаолиятида ҳам кўриш мумкин. Ғиждувон тумани Ғаждумак қишлоғида жойлашган бу билим маскани 1996 йил 24 майда ташкил этилган. Ҳозирда мактаб-интернатда 26 нафар ўқитувчи 270 нафар ўқувчига таълим-тарбия бермоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Саид Раҳмоновнинг ташаббуси билан 1996 йилда Ғиждувон туманида чет тилларига ва математика-информатика фанларига чуқурлаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернати ташкил этилди. Бугунги кунда бу даргоҳда бир вақтнинг ўзида ўқувчилар учта – инглиз, француз, рус тилларини ўрганмоқдалар.

Масканга ўқитувчилар ва ўқувчилар республикамизнинг 7 вилоятидан синов асосида ишга ва ўқишга қабул қилинади. Улар ётоқхона, 4 маҳал овқат билан таъминланган. Билим олишлари учун кутубхона, қўшимча дарслар, тўғараклар ташкил қилинган. Бу борада тўпланган тажрибалар, илғор педагогик технологиялар нафақат ўзбекистонлик ўқитувчиларда, балки хорижлик ўқитувчиларда ҳам қизиқиш уйғотмоқда. Чет тилларини ўрганишда С.Раҳмонов томонидан яратилган илғор педагогик технологиялар ҳар йили республика миқёсида оммалаштириб келинмоқда [1].

Мустақилликнинг илк йилларидаёқ С.Раҳмонов мамлакатимиз хорижий тиллар ўқитувчилар гуруҳи билан Европа тил ўрганиш марказига юборилди. Бундан кўзланган мақсад чет тилини ўргатиш масалалари бўйича марказда малака ошириш ва таълимдаги чет эл технологиясини ўрганиш ҳамда бу борада хориж педагоглари билан тажриба алмашиш эди [2].

Республика олимпиадаси ғолиби Нозима Амонова француз тилида берилган саволларга юз фоиз тўғри жавоб бериб, 100 балл олишга эришди. Бу воқеа ўзи ўқиётган Ғиждувон туманидаги 62-иктидорли болалар лицейида, туман ёки вилоят кўриктанловларида эмас, фан олимпиадаларининг якунловчи-республика босқичида рўй берди.

Ягона энг юқори кўрсаткичга эришган бухоролик бу қизнинг билими, донолигига бошқа вилоятлардан келган вакиллар ва ҳакамлар ҳайъати лол қолиб, уни бир овоздан олимпиада қаҳрамони деб атадилар. Нозиманинг бу муваффақияти I даражали имтиёзли диплом билан тақдирланди. Шуниси эътиборга молики, мазкур диплом ғолиб юртдошимизга келгусида тест синовисиз олий ўқув юртига кириб ўқиш ваколатини беради [3].

Тадқиқот методологияси. Мақолани тайёрлашда объективлик, тарихийлик ва қиёсий таҳлил методларидан фойдаланилиб, кутубхоналардаги қўлёзма китоблар ҳамда электрон манбалар асос қилиб олинди.

Таҳлил ва натижалар. Ўқувчиларни умумтаълим фанлари бўйича Республика олимпиадаси янги-янги иқтидорли болаларни кашф қиладиган катта синов, республикамизнинг турли бурчакларидан келган билимларини учратадиган ҳамда уларни бир-бирига яқинлаштирадиган улкан анжумандир [4].

Биргина Нозима эмас, Ўзбекистон-Туркия ҳамкорлигидаги Бухоро лицейи ўқувчилари Ш.Ашуров, Ў.Саидов Шофиркон туманидаги 2-мактаб ўқувчиси Г.Камолова сингари Бухоро вилоятининг яна 6 нафар иқтидорли вакили ҳам ана шундай имтиёзли ҳуқуқни қўлга киритишди. Олимпиада якуни бўйича бухороликлар, наманганлик тенгдошларидан кейин, иккинчи ўринни эгаллашга муваффақ бўлишди.

Ғолиблар республика телевидениеси “Умид ғунчалари” кўрсатувида иштирок этиб, қўлга киритилган ютуқларини қадимий Бухоронинг 2500 йиллик юбилейига тухфа деб атадилар [5]. Бугунги кунда тумандаги Ғаждумак маҳалласида жойлашган мактаб қабул имтиҳонларида бир ўрин учун 7-8 нафар ўқувчи куч синашади. Айни дамларда вилоятдан ташқари республикамизнинг турли ҳудудлари –Тошкент, Чирчиқ шаҳри, Сирдарё, Қашқадарё, Навоий, Самарқанд вилоятларидан ўқувчилар келиб, мактаб-интернатда таҳсил олаётгани бу мактабнинг нуфузи ва унга бўлган ишончининг нишонасидир [6].

Таълимда эришилган илғор педагогик технологияни амалда жорий этиш ва улардан фойдаланган ҳолда, юқори натижаларга эри-

шишни, халқаро ҳамкорлик асосида йўлга қўйишни мақсад қилган мактаб-интернат ўқитувчилари – Франция, Швейцария каби давлатларнинг олий ўқув юртларида малака ошириб, ўзаро тажриба алмашиб қайтмоқда. Франциянинг Монпеле (1999 йил), Париждаги Версаль академияси билан (2000-2004 йиллар) ҳамкорлик алоқалари, айниқса самарали бўлди. Жумладан, Франциянинг Ўзбекистондаги элчихонаси кўмагида мактаб-интернати директори Саид Раҳмонов ҳаммуаллифлигида ўзбек мактабларининг 6-9-синфлари учун француз тили дарслиги, 6-синф учун машқлар китоби ва ўқитувчилар учун “Француз тилини ўрганамиз” қўлланмаси, 5-9-синфлар учун француз тили фанидан фонетика, морфология ва грамматика бўйича жадваллар тўплами, 6-9 синфлар учун электрон луғат яратилди. Мактабнинг 5 нафар ўқитувчиси Франция олий таълим даргоҳларида ҳамда Франциялик 8 нафар ўқитувчи бу билим масканида малака оширди.

Мактаб-интернатда француз тилини ўрганиш борасида катта тажриба тўплангани боис Халқ таълими вазирлиги ва Франциянинг Ўзбекистондаги элчихонаси билан ҳамкорликда республика мактаблари, академик лицей, касб-хунар мактаблари ва олий ўқув юртлари француз тили фани ўқитувчилари учун назарий-амалий кўчма семинарлар айнан шу ерда ўтказилиб келинмоқда.

2007 йилда Франциянинг Ўзбекистондаги элчихонаси томонидан республика талаба ва ўқувчи ёшлар ўртасида ўтказилган иншолар танловида мактабнинг 4 нафар ўқувчиси иштирок этиб, уч нафари совриндор бўлди. Уларнинг иншоси элчихона томонидан ташкил қилинган “La roue des mots en Ouzbykistan” (“Ўзбекистон йўлларида сўз сеҳри”) китобига ҳам киритилди [7].

Мактаб-интернати ўқувчиларининг билим ва тафаккури турли ташкилотларда ўзифодасини топмоқда. Биргина француз тили фани бўйича умумтаълим фанлари олимпиадасининг республика босқичида бу билим

маскани ўқувчилари деярли ҳар йили ғолиб ва совриндорлар сафидан жой олиши анъанага айланиб улгурган.

Мактабда “Шеърят гулшани”, “Сеҳрли қалам”, “Ёш таржимон” каби бадий тўғараклар фаолияти йўлга қўйилган. Ўқувчиларнинг ижод намуналари республика матбуотида мунтазам чоп этилмоқда. Жумладан, сўнгги йилларда Отабек Тошевнинг “Бахти кулган боламан” китоби, Феруз Азимовнинг “Тонг”, Гулчехра Жабборованинг “Гунча”, Гулчехра Ҳожиёванинг “Армуғон” шеърӣ тўплами нашр қилинган. 2007 йилда “Камолот” ёшлар ижтимоӣ ҳаракати ва “Заковат” телеклуби томонидан ўтказилган 2-республика “Заковат” фестивалида мактаб-интернат ўқувчилари ва ўқитувчиларидан ташкил топган жамоа, республикаимизнинг турли олий таълим даргоҳлари талабаларидан ташкил топган 13 жамоага қарши курашиб, мусобақанинг уч босқичида ҳам ғолиб бўлди – фестивалнинг 1-даражали дипломи ва кубогини қўлга киритди [8].

Хулоса. Ушбу иқтидорли болалар мактаб-интернати ўқувчиларнинг ижодий қобилиятини шакллантиришга хизмат қилган бўлиб, бу интернат оддий мактаб эмас, балки қобилиятли болалар мактаби ҳисобланган. Бу иқтидорли болалар мактаб-интернатида ўқувчилар бирга яшаб, бирга дарс қилиб, ҳамкорликда таълим олганликлари, энг асосийси, сифатли таълимни мактаб-интернати тарихи мисолида кўрамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Тил ва адабиёт таълими//№7, 2013 й.
2. Тонг юлдузи//№ 5, 2015й. 2 февраль.- Б.4.
3. Бухоро ҳақиқати//1997 й. 12 апрель.
4. Маърифат//1997 й. 2 апрель.
5. Бухоро ҳақиқати//1997 й. 12 апрель.
6. Тил ва адабиёт таълими//№10.2013 й.
7. Тил ва адабиёт таълими//№7. 2013 й.
8. Ўша манба.